

КАДРОВІ РЕСУРСИ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ЖИТОМИРЩИНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**КЗ «ОУНБ ім. О. Ольжича»
Житомирської обласної ради
Науково-методичний відділ**

**Соціологічні вивчення в бібліотеках
Житомирщини
Вип. 13**

Кадрові ресурси публічних бібліотек Житомирщини: стан та перспективи розвитку

**/за результатами аналізу
соціологічного дослідження/**

**Житомир
2020**

Кадрові ресурси публічних бібліотек Житомирщини: стан та перспективи розвитку [Текст] : за результатами аналізу соціологічного дослідження / ЖОУНБ ім. О. Ольжича, наук.-метод. відділ ; [уклад. Г. Г. Козаченко, О. О. Ковальчук] ; ред. вип. Г. Й. Врублевська. – Житомир, 2020. – 30 с. – (Соціологічні вивчення в бібліотеках Житомирщини ; вип. 13).

У виданні представлено результати аналізу соціологічного дослідження, проведеного серед фахівців публічних бібліотек Житомирської області.

© Житомирська обласна універсальна
наукова бібліотека ім. О. Ольжича
Уклад. Г. Г. Козаченко., О. О. Ковальчук
Ред. вип. Г. Й. Врублевська

Кадрове забезпечення бібліотек висококваліфікованими спеціалістами є одним із нагальних питань сьогодення. Завдання сучасного бібліотекаря, який працює в умовах інформаційного суспільства, полягає в організації інформаційно-комунікаційного середовища таким чином, щоб користувачі бібліотеки отримували найповнішу інформацію з найменшими витратами часу.

Працівник сучасної бібліотеки повинен володіти принципово новими знаннями, вміннями та навичками, що адекватні викликам та потребам інформаційного суспільства. Йому необхідно бути освіченим спеціалістом, який володіє крім своєї професії, навичками суміжних галузей знань та сфер діяльності: інформатики, психології, педагогіки, соціології, правознавства, культурології та багато інших. Сучасний бібліотекар – це також аналітик, який вміє здійснювати пошук та оцінювати якість інформаційних ресурсів з врахуванням потреб користувачів, спеціаліст в галузі соціальних комунікативних технологій.

На жаль, протиріччя між вимогами, які ставить сучасне суспільство перед бібліотечними працівниками, та їх професійною компетенцією в останні роки помітно зростає. «Невідповідність кадрового забезпечення бібліотек, а саме: старіння кадрів, недостатня кількість кваліфікованого персоналу для реалізації сучасних напрямів діяльності бібліотек – одна з основних проблем, які суттєво гальмують розвиток бібліотек та бібліотечної діяльності», – говориться в «Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року».

Отже, саме від вирішення кадрових проблем бібліотек, в першу чергу, залежить їх майбутнє та їх соціальна затребуваність в епоху електронних комунікацій та інформаційного суспільства. Обов'язок нашого професійного співтовариства – зосередити зусилля саме на цій ділянці діяльності з метою мінімізації негативних наслідків кадрової кризи останнього десятиліття.

З метою вивчення кадрового потенціалу публічних бібліотек Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого за дорученням Міністерства культури провела загальнодержавне дослідження «Кадрові ресурси публічних бібліотек України: стан та перспективи розвитку». Об'єктом дослідження стали кадри публічних бібліотек, відповідно до розрахованої вибірки для кожної області. Що стосується Житомирщини, то, згідно з запропонованою вибіркою, ми мали опитати 295 бібліотечних працівників (з них 180 – сільські бібліотекарі), узагальнити та надіслати матеріал анкетування. Проте, виконавши доручення НБУ ім. Ярослава Мудрого, ми зрозуміли, що об'єктивну та повну картину кадрового забезпечення публічних бібліотек ми можемо отримати лише після повномасштабного дослідження бібліотечних працівників усієї області (своє вивчення ми побудували на анкетах, розроблених фахівцями НБУ ім. Ярослава Мудрого).

На початок 2019 року загальна кількість працівників публічних бібліотек області нараховувала 1162 особи, яким було запропоновано стати учасниками обласного дослідження. Заповнених анкет до науково-методичного відділу ЖОУНБ ім. О. Ольжича надійшло 983, тобто участь в опитуванні взяли 84,6 % працівників публічних бібліотек Житомирської області. Проте, в узагальненні вивчення ми врахували лише 873 анкети (75,1 % від загальної кількості бібліотекарів), 110 анкет були відхилені через невідповідність вимогам:

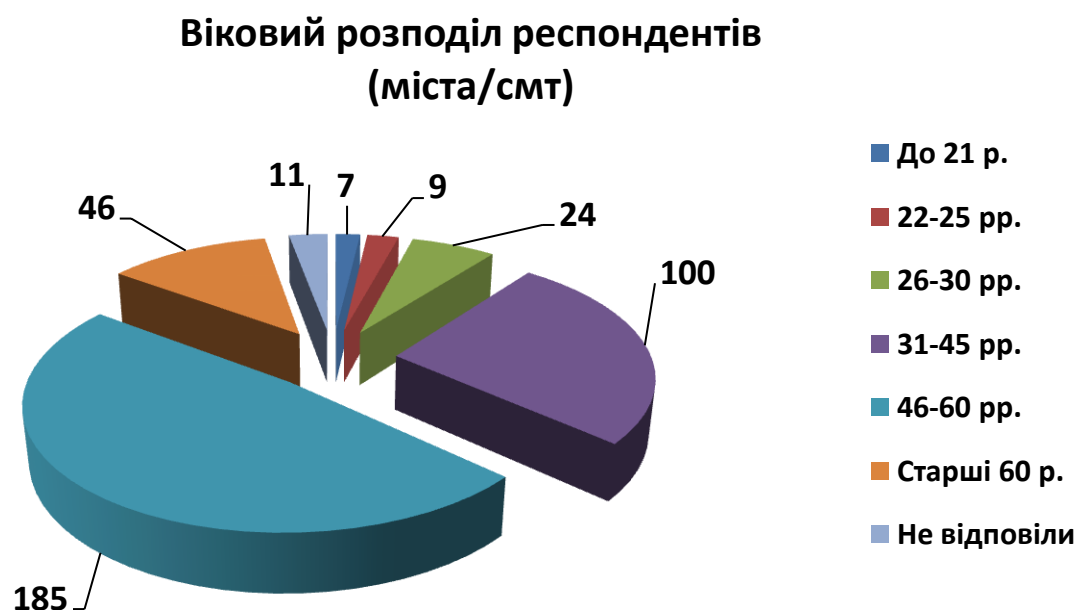
- відсутні відомості про вид бібліотек (міські чи сільські)
- відсутні відомості про респондента
- неможливість ідентифікувати відповіді (незрозумілий почерк або немає логіки у відповідях)
- не повністю заповнені анкети тощо.

Мусимо визнати, що навіть серед анкет, врахованих в дослідженні, значна кількість заповнені неуважно, неохайно та поспіхом. І це також є

промовистим фактором характеристики професійного рівня наших бібліотекарів.

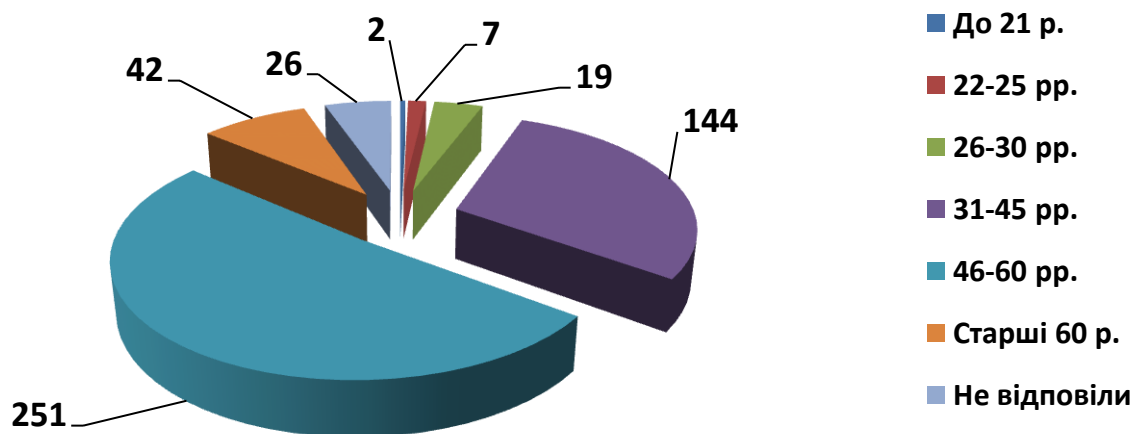
Серед 873 респондентів 382 особи (43,8 %) працюють в міських бібліотеках¹, 491 (56,2 %) – в сільських. Переважна більшість бібліотечних працівників – жінки (840 опитаних, або – 96,2 %), чоловіків усього 10 (по 5 відповідно в міських та сільських бібліотеках), 23 респонденти не відповіли на це запитання.

Віковий розподіл респондентів виявився таким: до 21 року – 1 % (в містах/сmt – 1,8 %, в сільській місцевості – 0,4 %); 22-25 років – 1,8 % (в містах/сmt – 2,4 %, в сільській місцевості – 1,4 %); 26-30 років – 4,9 % (в містах/сmt – 6,3 %, в сільській місцевості – 3,9 %); 31-45 років – 27,9 % (в містах/сmt – 26,2 %, в сільській місцевості – 29,3 %); 46-60 років – 49,9 % (в містах/сmt – 48,4 %, в сільській місцевості – 51,1 %); старші 60 років – 10,1 % (в містах/сmt – 12 %, в сільській місцевості – 8,6 %).

¹ До цього переліку увійшли працівники обласних, районних, міських бібліотек та бібліотек СМТ

Віковий розподіл респондентів (сільська місцевість)

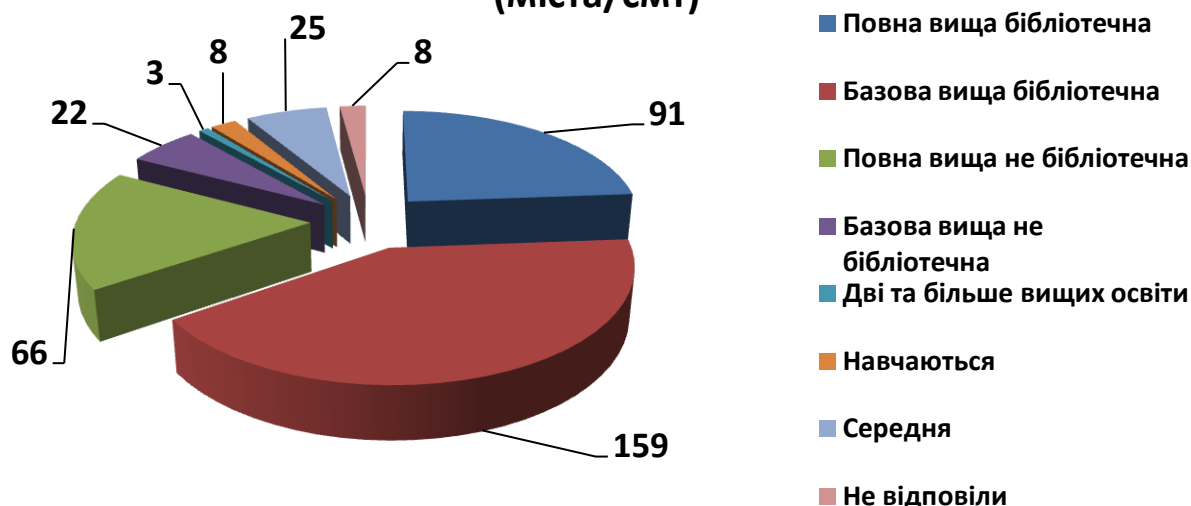

Аналіз статистичних даних показав, що в бібліотеках різного рівня кількість фахівців віком понад 60 років переважає над кількістю працівників до 30 років майже у 1,5 рази.

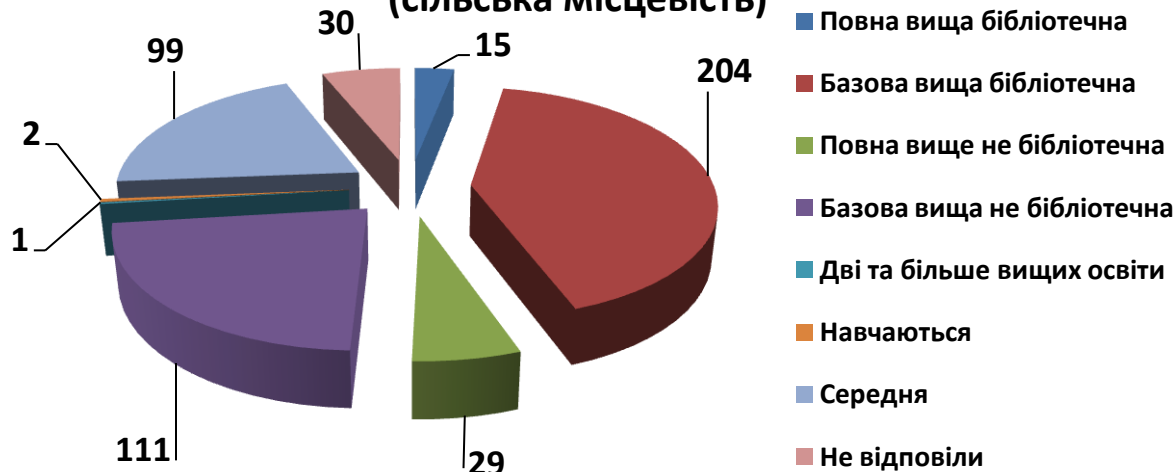
Враховуючи вікові показники, цілком природно, що 67 % респондентів (в містах/сmt – 73,8 %, в сільській місцевості – 61,7 %) мають **стаж роботи** понад 10 років, у тому числі 48,1 % - понад 20 років (в містах/сmt – 59,9 %, в сільській місцевості – 38,9 %). Стаж бібліотечної діяльності до 3-х років мають 10,5 % (в містах/сmt – 7,3 %, в сільській місцевості – 13 %); від 3-х до 9 років – 13,7 % (в містах/сmt – 13,6 %, в сільській місцевості – 13,8 %). За логікою, це мало б свідчити про досить високий кадровий потенціал публічних бібліотек нашої області, проте розподіл респондентів за освітою не такий оптимістичний.

Фахову профільну освіту мають лише 53,7 % опитаних (в містах/сmt – 65,4 %, в сільській місцевості – 44,6 %), з них з вищою освітою лише – 12,1 % (в містах/сmt – 23,8 %, в сільській місцевості – 3 %); **Фахову не бібліотечну освіту** мають 26,1 % (в містах/сmt – 23 %, в сільській місцевості – 28,5 %), з них з вищою освітою 10,8 % (в містах/сmt – 17,3 %, в сільській місцевості – 5,9 %). На жаль, значна частина бібліотечних працівників зазначили, що мають лише середню освіту – 14,2 % (в містах/сmt – 6,5 %, в сільській місцевості – 20,2 %).

**Розподіл респондентів за освітою
(міста/сmt)**

**Розподіл респондентів за освітою
(сільська місцевість)**

Маємо констатувати неприємний факт, що 40,3 % опитаних (майже половина!!) не мають фахової бібліотечної освіти. Тобто підходи до формування кадрової політики бібліотечних установ базувались на стереотипному принципі «в бібліотеці може працювати хто завгодно».

Аналіз непрофільної освіти учасників дослідження виявив, що серед них найбільша частина – це педагоги різних спеціалізацій (філологи, музичні керівники, педагоги-психологи, соціальні педагоги тощо). Проте повний перелік професій респондентів з непрофільною освітою досить різнобарвний: економісти, менеджери, документознавці, бухгалтери, медики, юристи,

товарознавці, культурологи, режисери масових заходів, інженери, технологи, екологи, агрономи, зоотехніки тощо.

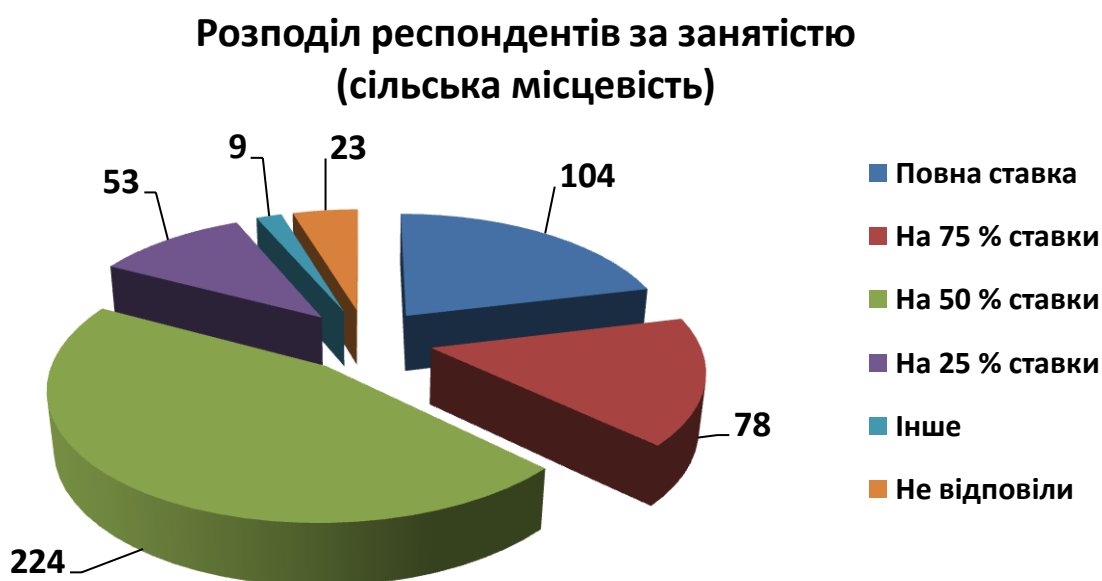
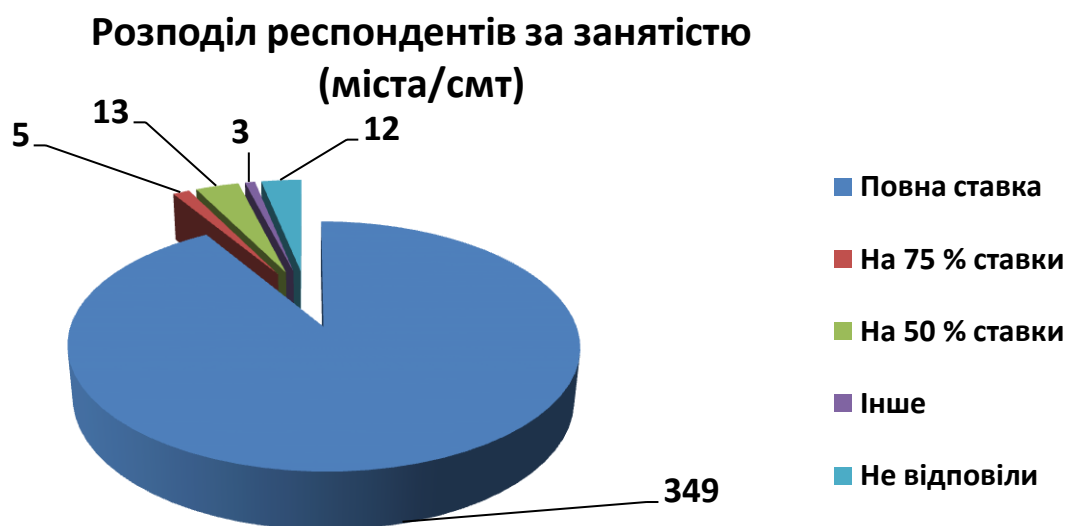
Проте, повинні бути об'єктивними і визнати, що наявність профільної освіти не завжди гарантує якісну професійну діяльність. До речі, серед проблем, що суттєво гальмують процеси розвитку бібліотек, «Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року» визначила і «відставання професійної освіти бібліотечних працівників від сучасних вимог суспільства, загального рівня розвитку інформаційних технологій та потреб бібліотек». Отже, в існуючих реаліях на перше місце виходить рівень компетентності кожного фахівця, його здатність використовувати наявні знання та досвід, а також – навички суміжних галузей знань та сфер діяльності. Отож, респондентам було запропоновано проранжувати основні професійні компетенції, необхідні на їхню думку, бібліотечним фахівцям. Досить прогнозовано на лідерські позиції вийшли такі компетенції як: **комунікативні** – їм віддали перевагу 24,9 % опитаних; **досконале знання структури читацької аудиторії та її інтересів** обрали 23,3 %; **технологічні (знання ПК, формування баз даних)** – 13,5 %; **педагогічні, психологічні** – 9,5 %. На жаль, серед аутсайдерів залишились такі важливі компетенції як: **уміння мислити на перспективу** (7,2 %) та **аналітичні, знання прогностичних методів** (2,5 %), проте без опанування цих знань та навичок якісний розвиток бібліотек не можливий взагалі.

З огляду на вище наведене, особливого значення набуває участь бібліотечних працівників в **заходах з підвищення кваліфікації**. Протягом останніх 3-х років свій фаховий рівень підвищували 84,2 % респондентів (в містах/сmt – 91,1 %, в сільській місцевості – 78,8 %). Розподіл заходів за рівнями² виявився таким: в державних заходах брали участь 3,1 % (в містах/сmt – 6,3 %, в сільській місцевості – 0,6 %); обласних – 50,2 % (в містах/сmt – 77,2 %, в сільській місцевості – 23,8 %); місцевих – 46,7 % (в містах/сmt – 16,7 %, в сільській місцевості – 77,6 %).

² Респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей

в сільській місцевості – 29,1 %), районних – 29,3 % (в містах/смт – 7,6 %, в сільській місцевості – 46,2 %).

Аналіз **зайнятості бібліотечних фахівців** виявив, що лише 51,9 % опитаних працюють на повну ставку, причому розбіжності в показниках міських та сільських бібліотек суттєві: в містах/смт – 91,4 % мають **повне навантаження**, а в сільській місцевості – лише 21,3 %. До речі, якщо спиратись на дані всеукраїнського дослідження, то наша область входить в п'ятірку «лідерів» (також Тернопільська, Луганська, Харківська та Черкаська області) з найвищим показником бібліотекарів, що працювали **неповний робочий день** – 78,7 %.

Ми проаналізували відомості щодо респондентів за віковими особливостями, освітою, повною та неповною занятістю тощо. Отож, перейдемо безпосередньо до **аналізу результатів анкетування**.

Нас дуже зацікавило, яким чином респонденти сприймають **рівень розвитку** своїх бібліотек, адже здатність об'єктивно та принципово оцінити власну діяльність є, на нашу думку, однією з важливих професійних якостей. 19,2 % опитаних вважають, що їхні установи мають **високий рівень** та продовжують **швидко розвиватись** (в містах/сmt – 32 %, в сільській місцевості – 8,5 %); 45,8 % зазначили, що бібліотеки, в яких вони працюють, розвиваються досить **повільними темпами** (в містах/сmt – 45 %, в сільській місцевості – 45,8 %); про **нерівномірний розвиток** своїх бібліотек (в одних напрямках розвиваються добре, в інших – зовсім погано) вказали 20,5 % (в містах/сmt – 16,7 %, в сільській місцевості – 23,4 %); на дуже **низькому рівні розвитку** наголосили 10,5 % (в містах/сmt – близько 1 %, в сільській місцевості – 17,9 %).

Одним з критеріїв розвитку кожної бібліотеки є участь її працівників в **інноваційній діяльності**. Ствердно на це питання відповіли 73 % опитаних (в містах/сmt – 89,8 %, в сільській місцевості – 59,9 %). Не беруть участі в інноваційній діяльності власних бібліотек 19,5 % (в містах/сmt – 5,8 %, в сільській місцевості – 30,1 %), а 4,4 % (в містах/сmt – 1,3 %, в сільській місцевості – 6,7 %) відповіли, що інноваційна діяльність в їхніх бібліотеках не ведеться взагалі.

Важливим сегментом інноваційної діяльності є грантова та проектна. Свою участь в **грантовій діяльності** підтвердили усього 15,1 % (в містах/сmt – 22,8 %, в сільській місцевості – 9,2 %). Відповідно³, про успішні результати грантової діяльності власних бібліотек зазначили 56,8 % (в містах/сmt – 62,1 %, в сільській місцевості – 46,7 %).

³ % до кількості опитаних, що відповіли «Так» на питання про участь в грантовій діяльності.

Якісна інноваційна/грантова діяльність не можлива без вільного **володіння знаннями та навичками роботи на ПК**, які дають можливість вирішувати завдання різної складності. Запевнили в своєму володінні даними навичками 90,8 % (в містах/сmt – 95 %, в сільській місцевості – 86,9 %). Використовують ці навички в своїй роботі 89,8 %⁴ (в містах/сmt – 100 %, в сільській місцевості – 81 %).

Підтримувати стійкий інтерес до бібліотек, формуючи позитивний імідж, допомагає співпраця із засобами масової інформації. Діяльність своїх бібліотек в **пресі висвітлювали** 35,6 % респондентів (в містах/сmt – 40,3 %, в сільській місцевості – 32 %). Значно менша кількість брала участь в **програмах ТБ та радіо**, присвячених книзі, читанню, бібліотеці – 11,1 % (в містах/сmt – 24,1 %, в сільській місцевості – 1 %). Не можемо оминути й той факт, що 7,8 % опитаних зазначили, що мають **публікації з фахових питань у професійних виданнях (часописах, Українській бібліотечній енциклопедії тощо)**. І якщо дані по фахівцях міських бібліотек можна вважати достовірними (11 %, або 42 особи – левова частина припадає на працівників обласних установ), то факти про авторські публікації 26 сільських бібліотекарів в означених професійних виданнях в нас відсутні.

Швидкий розвиток цифрових технологій дає змогу бібліотекам активно використовувати можливості інтернету в повсякденній практиці, зокрема – блогосферу, як засіб комунікації та впливу на громадську думку. Саме тому нас зацікавили відповіді респондентів на запитання щодо **використання бібліотечної блогосфери**. 63,3 % (в містах/сmt – 80,4 %, в сільській місцевості – 50,1 %) цікавляться професійними блогами та використовують їх в своїй діяльності: висвітлюють роботу бібліотек, рекомендують книги, рекламують власні видання,

⁴ % до кількості опитаних, що відповіли «Так» на питання про володіння навичками роботи на ПК

публікують анонси заходів тощо. 26,4 % з них⁵ представляють власні матеріали (в містах/сmt – 24,1 %, в сільській місцевості – 12,6 %); 18,8 % додають коментарі (в містах/сmt – 25,4 %, в сільській місцевості – 10,6 %); переглядають матеріали та коментарі 64,4 % (в містах/сmt – 63,2 %, в сільській місцевості – 65,9 %).

Не зважаючи на досить велику популярність професійних блогів серед бібліотекарів області, значна частина наших колег зазначила, що не мають технічної можливості користуватись блогосферою – 33,2 % (в містах/сmt – 16,8 %, в сільській місцевості – 46 %). Тобто, маємо зробити невтішні висновки – в переважній більшості установ відсутні відповідні умови (наявність комп'ютера, доступ до Інтернету) для впровадження нових інформаційних технологій в практику роботи бібліотек.

Протягом 2007-2018 років стан технічного забезпечення бібліотек Житомирської області значно поліпшився (в першу чергу завдяки грантовій та проектній діяльності бібліотек, починаючи з участі в проекті «Бібліоміст» Фонду Білла та Мелінди Ґейтс). Майже в шість разів збільшилась кількість бібліотек, що мають комп'ютерну та мультимедійну техніку.

Кількість бібліотек, що мають технічні засоби

	2007	%	2018	%
Кількість бібліотек (усього)	938		749	
з них мають ПК	36	3,8	206	27,5
підключені до Інтернету	7	19,4	149	72,3
мають WI-FI	дані відсутні		79	38,3
Кількість бібліотек (міста/сmt)	122		116	
з них мають ПК	35	28,7	101	68,3
підключені до Інтернету	дані відсутні		69	66,3
мають WI-FI	дані відсутні		47	46,5
Кількість бібліотек (сільська місцевість)	816		633	
з них мають ПК	1		114	18
підключені до Інтернету	дані відсутні		61	53,5
мають WI-FI	дані відсутні		35	30,7

⁵ Респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей

Отже, виходячи з наявних даних, стан забезпечення бібліотек області (особливо в сільській місцевості) сучасними технічними засобами й досі є незадовільним.

На жаль, поза увагою даного дослідження залишилась професійна активність бібліотечних фахівців в соціальних мережах, які поступово витісняють блоги. Але ми вважаємо, що феномен професійної бібліотечної діяльності з використанням соціальних мереж заслуговує на більш детальне вивчення. В майбутньому плануємо присвятити цій тематиці окреме дослідження.

Неперервність освіти, в тому числі фахової, є одним з важливих принципів неперервного становлення і розвитку особистості. Безперервна фахова освіта дозволяє людині вирішувати безліч складних завдань, долати професійні випробування шляхом зростання самостійності, свободи та відповідальності, творчого ставлення до професії тощо. Саме відношенню респондентів до безперервної освіти та їхній участі в заходах системи підвищення кваліфікації присвячений черговий блок питань анкети.

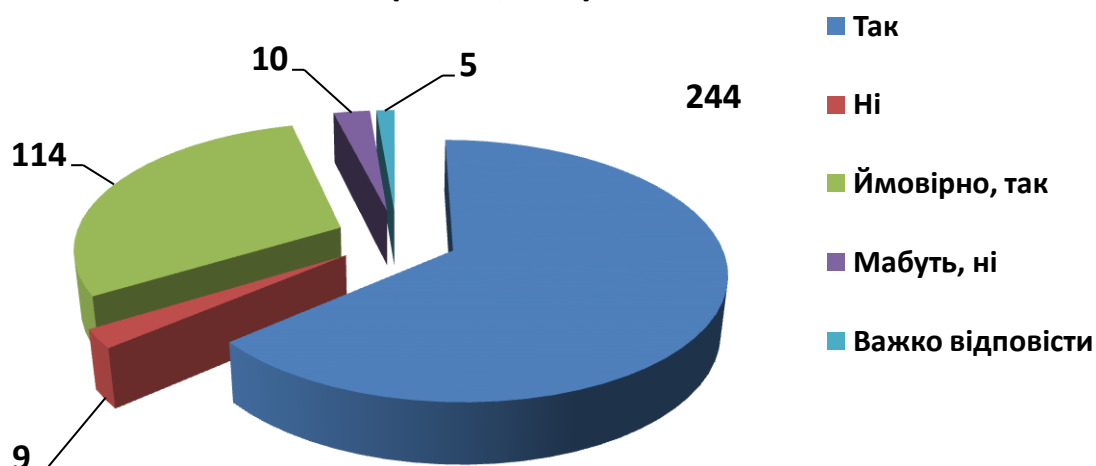
На думку опитуваних, **найбільше сприяють професійному зростанню бібліотечних працівників⁶** заняття з **підвищення кваліфікації**, їх обрали 79,6 % (в містах/сmt – 93,9 %, в сільській місцевості – 68,4 %). Не оминули увагою респонденти й таку форму фахової освіти як **творчі конкурси**, вважають її важливою 18,8 % (в містах/сmt – 17,8 %, в сільській місцевості – 19,6 %). **Атестаціям** віддали перевагу 11,5 % опитаних (в містах/сmt – 12 %, в сільській місцевості – 11 %).

Потребу в поповненні професійних знань відчувають лише 66,1 % респондентів (в містах/сmt – 63,9 %, в сільській місцевості – 67,8 %). Ці дані, на нашу думку, свідчать або про недовіру більш як третини опитуваних до самої системи підвищення кваліфікації, або про цілковиту впевненість (дуже часто

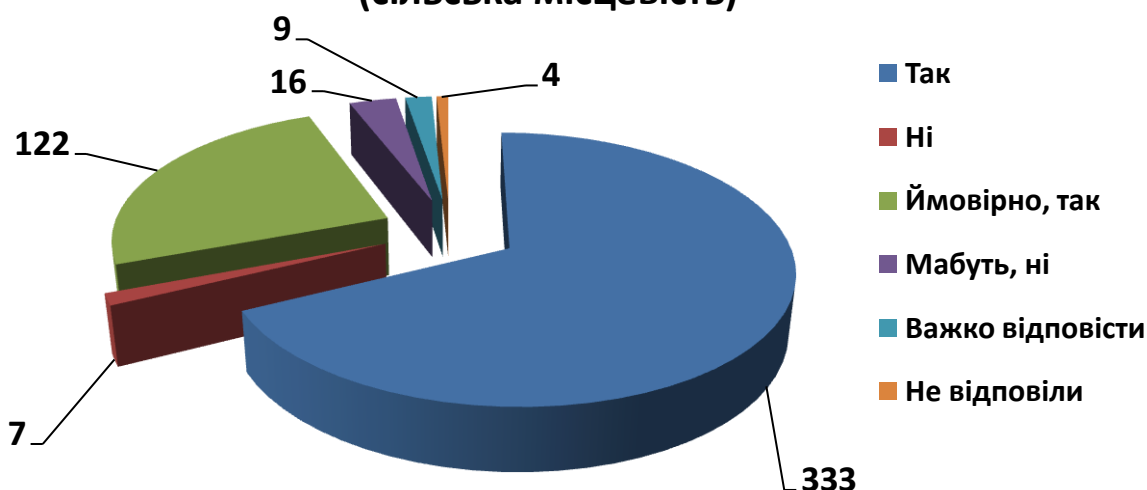
⁶ Респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей

безпідставну) в достатності власних знань та навичок, що на практиці виявляється міфом. А якщо врахувати факт, що 40,3 % опитаних (майже половина!!) не мають фахової бібліотечної освіти, то відсутність у бібліотекарів потреби в поповненні професійних знань нам і зовсім не зрозуміла.

Розподіл респондентів за потребою в поповненні професійних знань (міста/сmt)

Розподіл респондентів за потребою в поповненні професійних знань (сільська місцевість)

В переліку професійних знань, яких бракує найбільше, респонденти в першу чергу назвали володіння навичками роботи з ПК та потреба в оволодінні програмним забезпеченням для бібліотек, вивченні редакторів для впевненої

роботи з текстами, зображеннями, відео, презентаціями тощо. Значна кількість опитаних зазначила, що є потреба у більш досконалому опануванні систематизації документів за УДК. Серед інших знань, вмінь та навичок, яких потребують найбільше учасники дослідження називали також такі:

- довідково-бібліографічна робота
- бібліотеки в умовах децентралізації
- особливості соціокультурної діяльності з різними цільовими категоріями (молодь, діти, мало мобільні групи населення, люди з особливими фізичними потребами)
- проектна діяльність
- бібліотечний менеджмент
- правове просвітництво
- краєзнавча діяльність бібліотеки
- робота з фондами
- вивчення досвіду вітчизняних та зарубіжних колег
- знання психології
- техніки арт-терапії
- дизайн/декор інтер'єрів та інші.

Окремо хотіли зупинитись на потребі частини респондентів в оволодінні знаннями та навичками в досить нових сферах діяльності бібліотекарів, таких як SMM (Social Media Marketing) – створення позитивного іміджу бібліотеки та просування бібліотечних продуктів/послуг за допомогою соціальних мереж, а також бібліотечна журналістика. Їх вважають важливими для своєї професійної діяльності 16,4 % (в містах/смт – 25,4 %, в сільській місцевості – 8,1 %). Відсоток охочих опанувати ці знання наразі не дуже великий, але має тенденцію до збільшення. Враховуючи ці дані, не можемо не погодитись з колегами-методистами з НБУ ім. Ярослава Мудрого, які вважають, що «...в цьому

контексті актуалізується необхідність підвищення інформаційної культури та розвитку медіаграмотності як самих працівників, так і користувачів бібліотек.»

Попри те, що лише 66 % опитаних відчувають потребу в поповненні професійних знань, все ж переважна більшість **готова навчатись, якщо того вимагатиме робота** – 92,4 % (в містах/сmt – 95,8 %, в сільській місцевості – 90 %). Протягом останніх трьох років **в заходах з підвищення кваліфікації** брали участь 84,2 % опитаних (в містах/сmt – 91,1 %, в сільській місцевості – 78,8 %):

- державного рівня – 3,1 % (в містах/сmt – 6,3 %, в сільській місцевості – 0,6 %)
- обласних – 50,2 % (в містах/сmt – 77,2 %, в сільській місцевості – 29,1 %)
- районних – 29,3 % (в містах/сmt – 7,6 %, в сільській місцевості – 46,2 %)

Абсолютну перевагу респонденти віддали **очній формі навчання** – 77,3 % (в містах/сmt – 83 %, в сільській місцевості – 72,9 %). Дуже шкода, що **дистанційна форма навчання** виявилась недооціненою учасниками вивчення, хоча популярність дистанційної освіти в останні роки в Україні різко зросла. Ця форма навчання є найбільш гнучкою та доступною для багатьох бажаючих отримати якісні знання з різних галузей і має ряд беззаперечних переваг: можливість навчатись у зручний час, в звичному оточенні та автономному темпі. Варто враховувати і те, що в межах обмеженого фінансування бібліотек дистанційна освіта фахівців є гарним вирішенням питання покращення якості кадрового потенціалу.

Заходи в системі підвищення кваліфікації респонденти проранжували таким чином⁷:

- семінари – 45,7 в містах/сmt – 39 %, в сільській місцевості – 50,9 %)
- курси – 44,2 % (в містах/сmt – 50 %, в сільській місцевості – 39,9 %)

⁷ Респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей

- практикуми – 37,2 % (в містах/сmt – 44 %, в сільській місцевості – 31,9 %)
- тренінги – 36,4 % (в містах/сmt – 44,8 %, в сільській місцевості – 29,3 %)
- конференції – 27,8 % (в містах/сmt – 31,9 %, в сільській місцевості – 25,3 %)
- різноманітні школи (методиста, керівника, молодого бібліотекаря тощо) – 18,9 % (в містах/сmt – 24,1 %, в сільській місцевості – 14,9 %)
- заходи регіональних тренінгових центрів – 11 % (в містах/сmt – 14,9 %, в сільській місцевості – 7,9 %)
- стажування – 10,2 % (в містах/сmt – 17 %, в сільській місцевості – 4,9 %)
- круглі столи – 7,9 % (в містах/сmt – 9,2 %, в сільській місцевості – 6,9 %)
- вебінари – 6,5 % (в містах/сmt – 9,9 %, в сільській місцевості – 3,9 %).

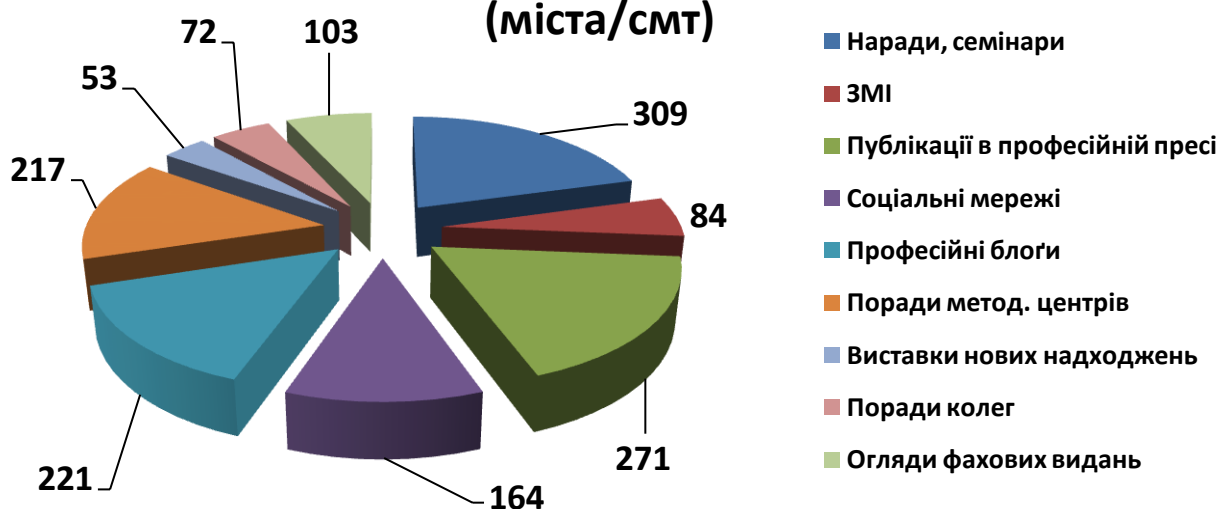
Як бачимо, уподобання міських та сільських бібліотекарів щодо форм заходів з підвищення кваліфікації не дуже відрізняються.

Дещо інша картина склалася під час аналізу відповідей на питання «**Які джерела інформування з професійних питань є для Вас основними?**» І хоча в оцінці **нарад та семінарів** (їм віддали перевагу 73,5 %) фахівці міських та сільських бібліотек є майже однотайними (в містах/сmt – 80,9 %, в сільській місцевості – 67,8 %), то далі виникають суттєві відмінності, які не можна відокремити від даних про забезпечення бібліотек комп'ютерною технікою та про навички володіння бібліотекарями сучасними інформаційними технологіями. Другу сходинку в переліку отримали **поради методичних центрів** – 46,2 % (в містах/сmt – 56,8 %, в сільській місцевості – 37,9 %). Така різниця між відповідями представників міських та сільських бібліотек обумовлена тим, що традиційно обласні установи тримали зв'язок з центральними бібліотеками, безпосередня комунікація між обласними фахівцями та сільськими бібліотекарями була відсутня. Це стало однією з серйозних бібліотечних проблем в умовах створення ОТГ і набуття бібліотеками нового формату

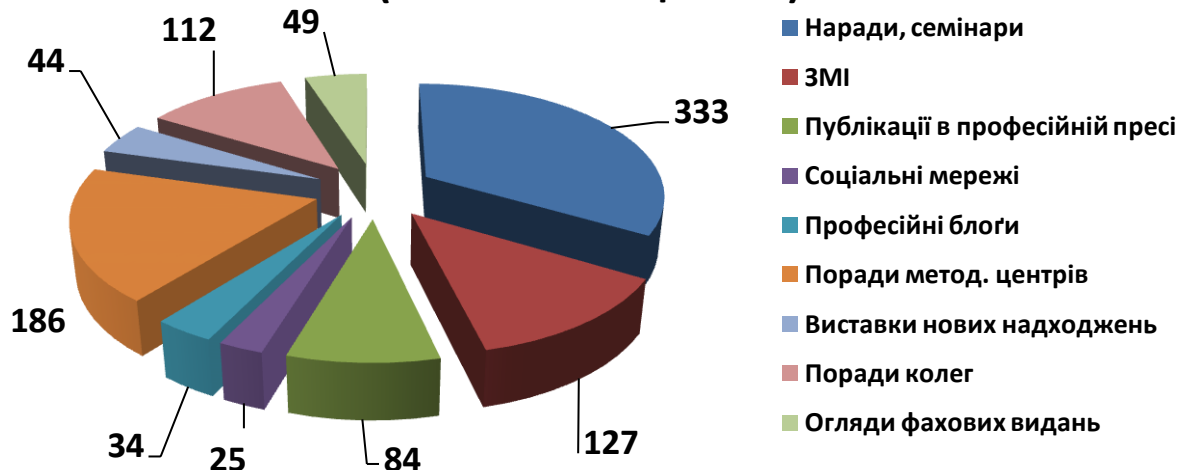
існування. Проте вчасне діагностування цієї проблеми (не в останню чергу, завдяки даному дослідженню) дозволило обласній методичній службі корегувати напрямки власної діяльності.

А взагалі, вибір джерел інформування з професійних питань бібліотечними фахівцями розподілився наступним чином:

Розподіл респондентів за вибором джерел інформування (міста/сmt)

Розподіл респондентів за вибором джерел інформування (сільська місцевість)

Значна частина працівників міських бібліотек (70,9 %) зазначили, що одним з важливих **джерел інформування з професійних питань** для них є публікації в професійній пресі. Беззаперечним лідером серед професійних

видань респонденти вважають «Бібліотечну планету». Також, до цього переліку увійшли (за перевагою у використанні): «Бібліотечний форум України», «Бібліотечний вісник», «Бібліотечний простір», «Вісник книжкової палати».

На жаль, **публікації в професійній пресі** джерелом інформування назвали лише 17,1 % сільських бібліотекарів. Причина такого низького показника досить банальна і лежить на поверхні – відсутність фінансування. Сільські бібліотеки (практично 90 % закладів) не отримують гроші на поповнення власних фондів майже весь період існування незалежної України. Це не просто серйозна проблема бібліотечної спільноти, це – загроза культурному розвитку держави. Саме бібліотеки є однією з основних ланок промоції та розвитку читання. В свою чергу, відсутність доступу до професійних видань негативно впливає на професійний розвиток фахівців і, як наслідок, – на якість бібліотечних послуг.

Серед тих фахівців, які все ж таки мають доступ до професійної періодики, найбільш цікавою та інформативною теж виявилась «Бібліотечна планета». З цього приводу хочемо висловити велику подяку редакційному колективу Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого, який опікується цим виданням.

Серед інших видань/статей бібліотечної тематики, які використовують для інформування, працівники як міських так і сільських бібліотек назвали:

- «Шкільна бібліотека»
- «Світ дитячих бібліотек»
- «Шкільний бібліотекар»
- «Бібліотечна кухня»
- «Бібліотечний світ» тощо.

Якщо говорити про **джерела фахової інформації, що знаходяться у віртуальному середовищі**, то найбільша кількість звернень (за отриманими даними) припадає на сайт НБУ ім. Ярослава Мудрого, зокрема розділ «Бібліотечному фахівцю». Другу сходинку посідають сайти інших українських

бібліотек (в першу чергу, сайт ЖОУНБ ім. О. Ольжича) та інформаційні представництва бібліотек в соціальних мережах.

Що стосується витрат часу на **ознайомлення з фаховою інформацією (в тому числі у віртуальному середовищі)**, то відповіді опитаних розподілились наступним чином:

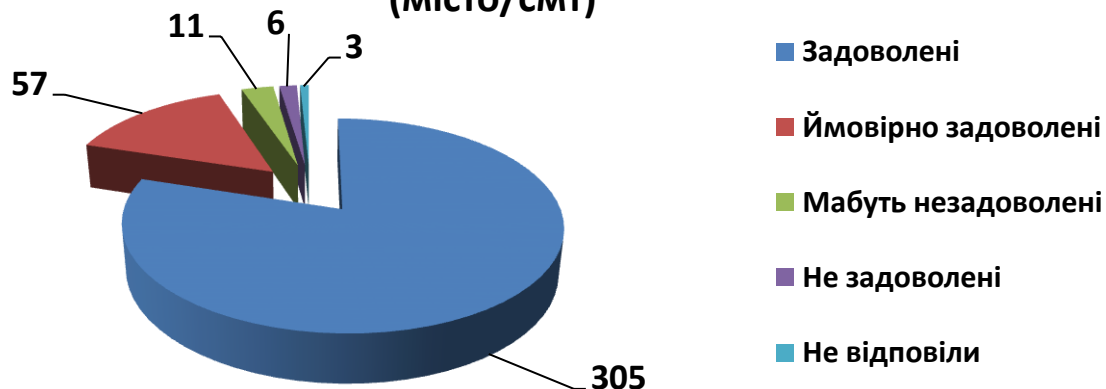
Вид бібліотек	Використовують годин на тиждень для ознайомлення з фаховою інформацією						
	1 год. %	2 год. %	3-5 год %	більше 5 год. %	не читають через брак часу %	не читають через відсутність Інтернету %	не відповіли %
міські	41,9	22	20,9	11,8	0,5	5	1,6
сільські	27,9	32	20	4,9	1	15,1	1,2
Загалом	34	27,6	20,4	7,9	0,8	10,7	1,4

Значна частина нашого життя проходить на роботі, до того ж багато людей продовжують працювати (з різних причин) навіть після досягнення пенсійного віку. І від того, наскільки комфортно, впевнено почувається людина на робочому місці, залежить її продуктивність праці. Як зазначено у всесвітньому дослідженні «State of the Global Workplace», яке ще у 2011-2012 рр. проводив Інститут Геллапа (American Institute of Public Opinion), задоволеність роботою є «одним з основних критеріїв оптимальності мотивації працівників», адже робота, в тому числі, має бути місцем, яке забезпечує можливість для особистого зростання та самореалізації. З огляду на це, важливим завданням нашого дослідження було також вивчення думок респондентів стосовно їхньої задоволеності (або невдоволення) своєю роботою.

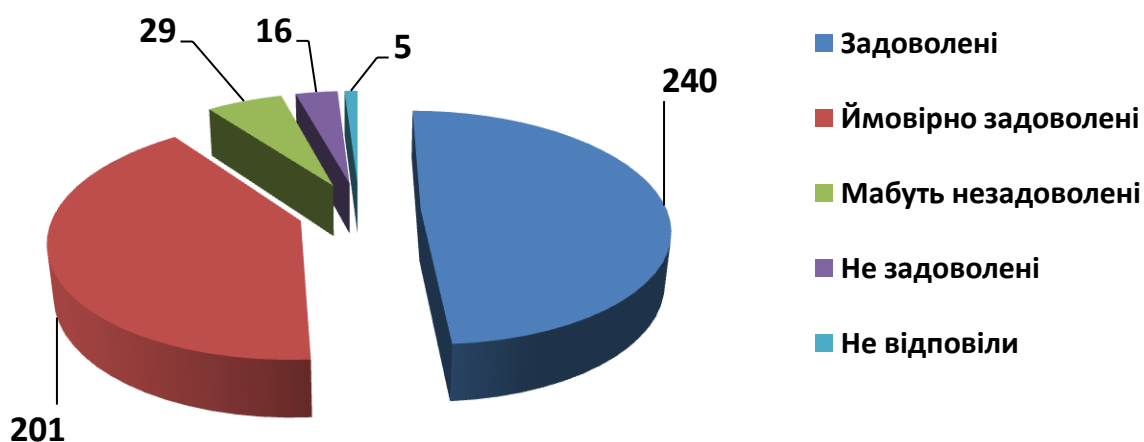
Отож, позитивну відповідь на запитання **«Чи задоволені Ви своєю роботою в бібліотеці?»** дали 62,4 % респондентів (в містах/сmt – 79,8 %, в сільській місцевості – 48,9 %). Значні розбіжності між відповідями міських та сільських фахівців, на наш погляд, можна пояснити досить відчутною різницею

між рівнем матеріального-технічного стану та фінансовим забезпеченням міських і сільських бібліотек.

Розподіл респондентів за рівнем задоволення своєю роботою (місто/сmt)

Розподіл респондентів за рівнем задоволення своєю роботою (сільська місцевість)

Тим респондентам, які зазначили, що не задоволені своєю роботою, ми запропонували обрати декілька варіантів відповідей щодо подальшої діяльності: перейти працювати до іншої бібліотеки/іншого структурного підрозділу цієї ж бібліотеки або взагалі змінити сферу діяльності. Переважна більшість опитаних, що не задоволені своїм місцем роботи, уникнули відповіді на це запитання. А інший факт викликав в нас деякий подив: 26 сільських

бібліотекарів, незадоволених своєю роботою, вказали, що хотіли б піти працювати до іншої бібліотеки! Зазвичай в сільських бібліотеках працює лише одна людина і саме від неї більшою мірою залежить, як будувати свою професійну діяльність, щоб вона приносила користь громаді і задоволення роботою самому працівнику. Відтак питання «Чому ці 26 респондентів вважають, що перехід до іншої бібліотеки покращить їхню професійну діяльність і надасть можливість отримувати задоволення від своєї роботи?» лишається відкритим.

Не менш важливим для нас було проаналізувати відповіді на запитання **«Які чинники найбільше впливають на Вашу задоволеність роботою?»** (ми аналізували дані, отримані від усіх 873 респондентів). Опитуваним були запропоновані варіанти відповідей⁸:

- матеріальні (заробітна плата, надбавки, премії тощо)
- моральні (грамоти, подяки тощо)
- психологічні (сприятливий психологічний клімат, стосунки з колегами тощо)
- організаційно-виробничі (умови праці, графік роботи тощо).

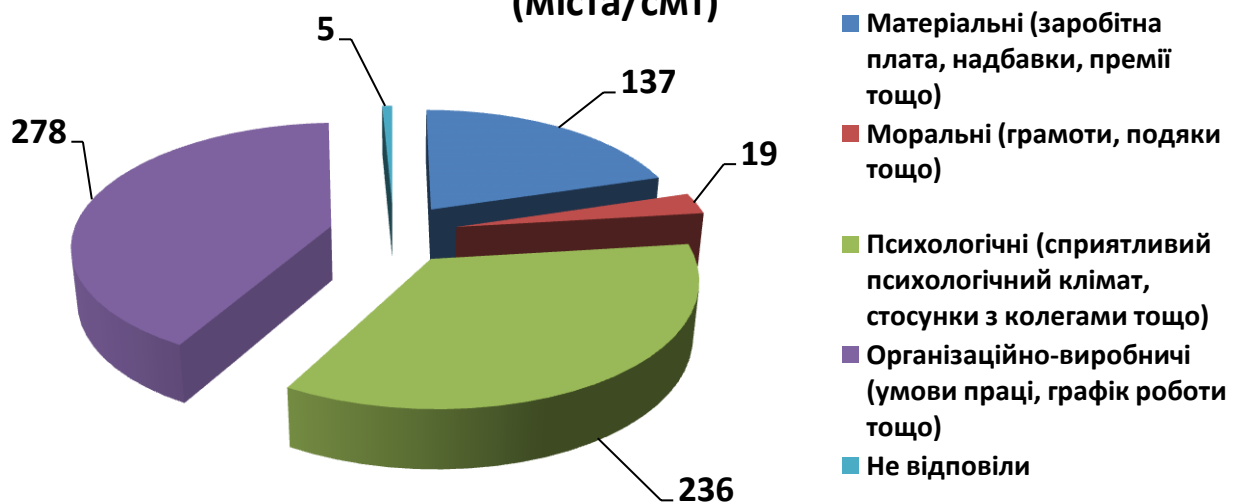
Найбільш сприятливим чинником задоволеності роботою респонденти назвали **організаційно-виробничий** – 62,8 % (в містах/смт – 72,8 % %, в сільській місцевості – 55 %). В цьому випадку ми знову спостерігаємо дещо нижчий показник серед працівників сільських бібліотек, який, на нашу думку, можна пояснити значно гіршими умовами праці сільських фахівців: 350 сільських бібліотек (майже 50 %!) не опалюються; в 20 – відсутнє освітлення; з 70 публічних бібліотек області, які потребують капітального ремонту, – 53 сільські (8,4 %); з 503 ПБ, яким потрібен поточний ремонт, сільських – 440 (69,5 %)⁹.

⁸ Респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей

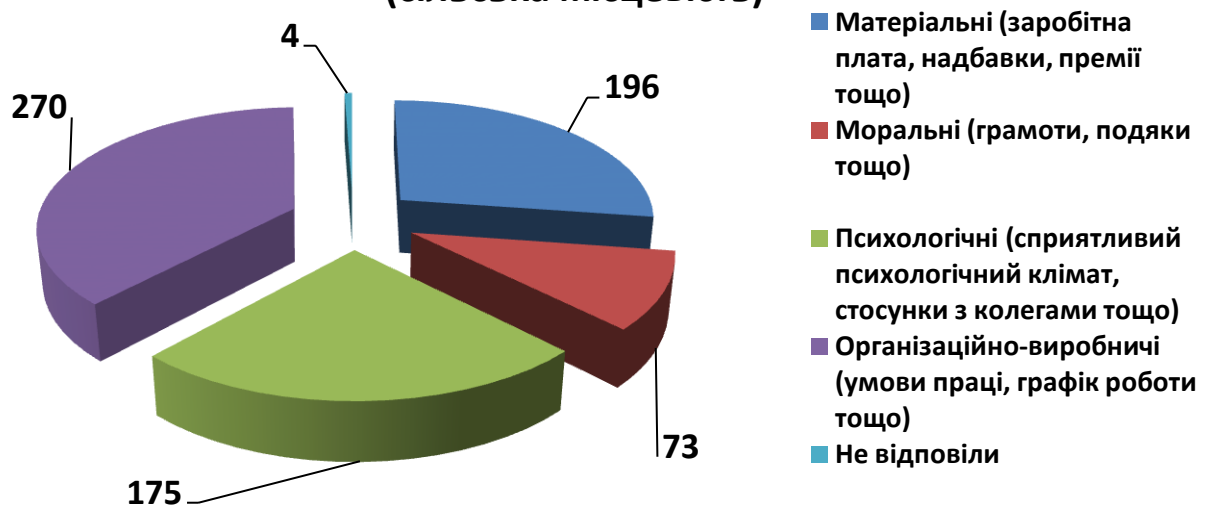
⁹ За даними, внесеними до Електронної системи моніторингу базової мережі публічних бібліотек України, по Житомирській області

Не менш важливим чинником, який впливає на задоволеність роботою, респонденти визначили **психологічний**, йому віддали перевагу 47,1 % (в містах/сmt – 61,8 % %, в сільській місцевості – 35,6 %). І лише на третьому місці опинився **матеріальний** чинник з показником 38,1 % (в містах/сmt – 35,9 %, в сільській місцевості – 39,9 %).

Розподіл респондентів за вибором чинників задоволення своєю роботою (міста/сmt)

Розподіл респондентів за вибором чинників задоволення своєю роботою (сільська місцевість)

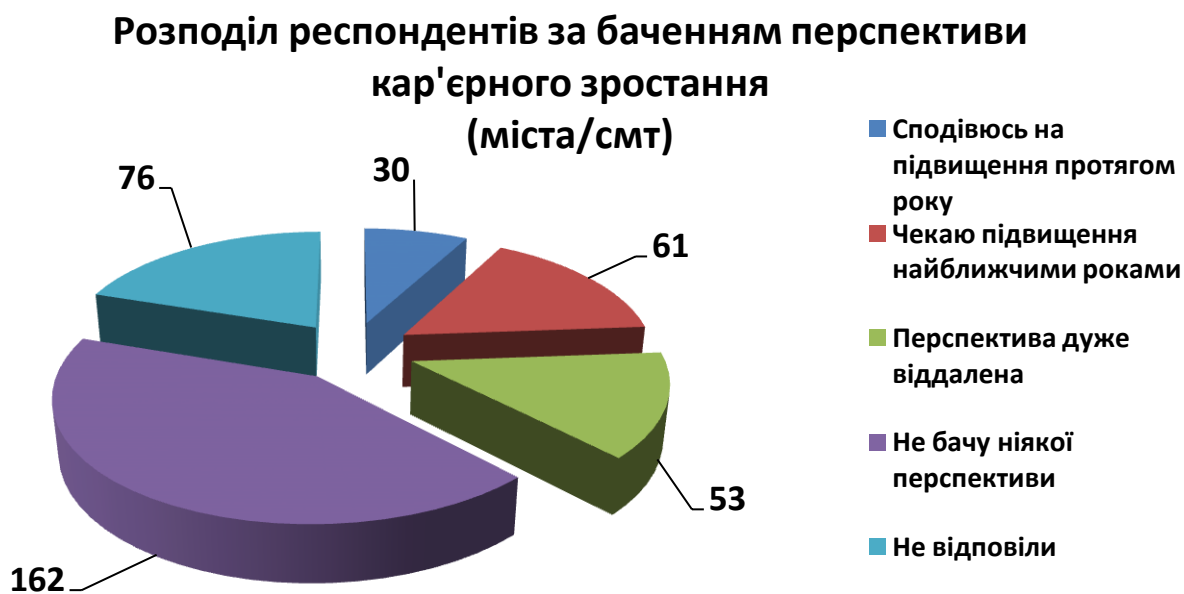

Не менш важливим показником, що може впливати на задоволеність працівника своєю роботою, є, на наше переконання, **перспектива кар'єрного**

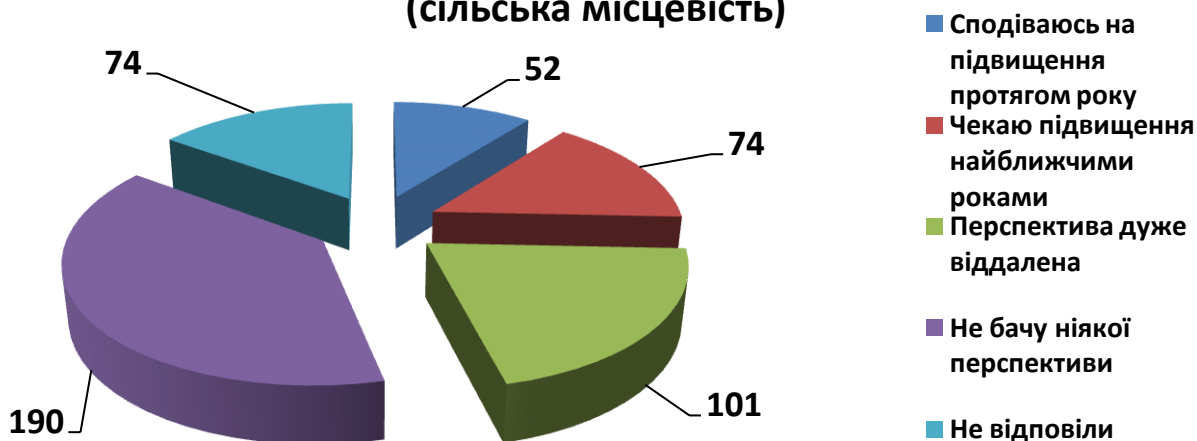
зростання. І хоча в бібліотечній сфері рух «кар'єрними сходами» відбувається досить повільно, про підвищення на посаді зазначили 40,9 % опитаних (в містах/сmt – 56,3 %, в сільській місцевості – 28,9 %). Суттєва різниця показників підвищення на посаді між фахівцями міських та сільських бібліотек полягає, зазвичай, в особливостях штатного розпису: в сільських бібліотеках (майже 95 %) є лише одна штатна одиниця, що практично унеможливлює кар'єрне зростання. В контексті цього питання доцільно згадати й те, що майже 80 % сільських бібліотекарів працюють в умовах часткового навантаження.

6,5 % респондентів отримали підвищення протягом поточного року (в містах/сmt – 8,4 %, в сільській місцевості – 5,1 %); 1-3 роки тому підвищили на посаді 9 % (в містах/сmt – 11,8 %, в сільській місцевості – 6,9 %); 4-10 років тому – 9,5 % (в містах/сmt – 14,1 %, в сільській місцевості – 5,9 %); понад 10 років тому – 15,8 % (в містах/сmt – 22,1 %, в сільській місцевості – 11 %).

Переважна більшість учасників дослідження не бачать ніякої **перспективи свого кар'єрного зростання** (40,3 %; в містах/сmt – 42,4 %, в сільській місцевості – 38,7 %) або вважають, що перспектива дуже віддалена (17,6 %; в містах/сmt – 13,9 %, в сільській місцевості – 20,6 %).

Розподіл респондентів за баченням перспективи кар'єрного зростання (сільська місцевість)

Одним з ключових завдань дослідження ми вважаємо вивчення думок респондентів стосовно **виявлення проблем бібліотечної сфери, які потребують першочергового вирішення**¹⁰.

Перш ніж ознайомити з результатами аналізу відповідей на це питання, маємо зауважити, що велика кількість респондентів поставилась до нього дещо легковажно. З трьох запропонованих варіантів вони обрали «Недостатнє фінансування», не звернувши уваги, що він, в свою чергу, має декілька підпунктів: на комплектування, на придбання сучасних ПК та забезпечення доступу до Інтернету, на ремонт приміщень. В таких випадках ми зараховували відповіді у графу «Не відповіли». Це було нашим принциповим рішенням: немає конкретної відповіді – значить відповіді немає взагалі.

Отож, на думку більшості респондентів, основною проблемою бібліотечної сфери є недостатнє виділення коштів **на комплектування бібліотек новою літературою в належній кількості**. Так вважають 48,8 % опитаних (в містах/сmt – 40,8 %, в сільській місцевості – 55 %). Відсутність (або недостатність) фінансування на **придбання для бібліотечних установ сучасної комп'ютерної техніки та забезпечення вільного доступу до Інтернету** є

¹⁰ Респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей

суттєвим для 46,2 % учасників дослідження (в містах/сmt – 44 %, в сільській місцевості – 47,9 %). Не мають достатнього **фінансування для ремонту бібліотечних приміщень** 36,9 % респондентів (в містах/сmt – 27,7 %, в сільській місцевості – 44 %). Вже вкотре спостерігаємо, як відповіді респондентів яскраво ілюструють відчутну різницю між рівнем матеріального-технічного стану та фінансовим забезпеченням міських і сільських бібліотек.

На **недосконалість законодавчої бази** в галузі культури вказали 19,6 % (в містах/сmt – 31,9 %, в сільській місцевості – 10 %). Аналіз думок респондентів стосовно цього варіанту відповіді на питання, що розглядається, підтверджує наші спостереження: знання законодавчо-нормативної бази, на жаль, не є сильною стороною бібліотечних фахівців – принаймні, в нашій області. Особливо це стосується сільських бібліотекарів.

Що стосується такої проблеми, як **нестача професійних кадрів**, то про неї згадали лише 8,7 % (в містах/сmt – 14,9 %, в сільській місцевості – 3,9 %).

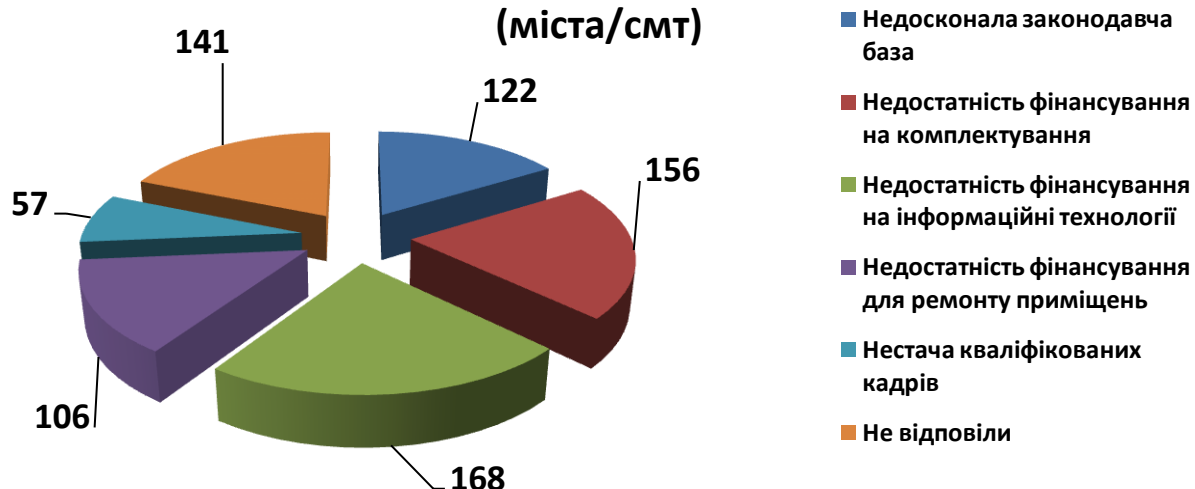
Протягом останніх майже 20 років року в бібліотеках нашої області кількість фахівців з профільною освітою невпинно знижується. Якщо у 2000 році кількість працівників з фаховою освітою становила 73,3 %, то у 2018 – вже 59,6 %¹¹ (нагадаємо, що серед учасників дослідження фахову освіту мають 53,7 %). Згідно з статистичними даними, наведеними Т. Навальською та Н. Бачинською в статті «Шляхи вирішення проблем дефіциту кваліфікованих кадрів у бібліотеках України»¹², в Житомирській області один з найнижчих показників в Україні кількості працівників з фаховою вищою освітою – 16,5 % (що стосується базової фахової освіти, то маємо рівень показників, наближений до середнього по Україні).

Враховуючи вище наведене, дуже складно зрозуміти позицію тих колег, які не вважають проблему нестачі професійних кадрів реальною загрозою самому існуванню бібліотек, зокрема в нашій області.

¹¹ За даними статистичних збірників «Бібліотечна Житомирщина» за 2000 та 2018 рр.

¹² Вісник Книжкової палати. 2015. № 6

Розподіл респондентів за вибором проблем бібліотечної сфери, що потребують першочергового вирішення (міста/сmt)

Розподіл респондентів за вибором проблем бібліотечної сфери, що потребують першочергового вирішення (сільська місцевість)

Підводячи підсумки даного соціологічного дослідження, яке включило в себе аналіз статистичних даних та результати анкетування, мусимо визнати, що кадрове забезпечення публічних бібліотек Житомирщини залишає бажати кращого. Висновки невтішні: «Галузь омолоджується недостатньою мірою, і найголовніші причини цього – невисока престижність професії в суспільстві, низька заробітна плата, незадовільні умови праці. Разом з тим бібліотечна сфера потребує працівників, що володіють сучасними знаннями та

технологіями, іноземними мовами.»¹³ Переконані, що ситуація, подібна до нашої, спостерігається в більшості областей України вже тривалий час. В цьому контексті хотілося б нагадати слова професора В. С. Бабича: «Кількість дипломованих спеціалістів у бібліотеках з кожним роком катастрофічно зменшується, оскільки набір на навчання на цю важливу для розвитку економіки, науки, техніки, культури, інформаційного забезпечення різних галузей народного господарства професію звівся до мінімуму».¹⁴ Вирішення проблемної ситуації Василь Степанович вбачав, зокрема, у «збільшенні державного замовлення на підготовку бібліотечних кадрів або виділенні з бюджету бібліотекам спеціальних коштів для підготовки необхідної їм кількості фахівців на підставі трьохсторонніх угод "суб'єкт навчання – роботодавець – вищий навчальний заклад"»¹⁵. На жаль, за 15 років, що минули після написання статті, ситуація лише погіршилася, бібліотечна галузь й досі фінансується за залишковим принципом, що є серйозною перешкодою для повноцінного та затребуваного функціонування бібліотек. І доки не буде усвідомлення державою, органами управління бібліотек і самими бібліотечними фахівцями, що саме «працівники, їх рівень кваліфікації, освіти, підготовки, досвіду і майстерності є головним фактором і джерелом розвитку діяльності будь-якої організації чи галузі»¹⁶, доти бібліотеки залишатимуться в уявленні людей «вільними від відвідувачів книгозбірнями», а не поліфункціональними культурно-освітніми центрами.

Імідж бібліотечної професії – одна із найболючіших проблем бібліотечної справи. Відсутність позитивного іміджу призводить до найгіршого сценарію із всіх можливих: кадровому зубожінню та підтвердженню стереотипу «вимираючої професії». Динамічні перетворення в усіх сферах життя змінюють

¹³ Соціологічні дослідження в бібліотеках : інформ.-аналіт. бюл. Вип. 50 / НБУ ім. Ярослава Мудрого. – Київ, 2019. – 40 с.

¹⁴ В. Бабич «До проблеми підготовки кадрів бібліотечно-інформаційної сфери»

¹⁵ Там само

¹⁶ І. О. Стопа «Кадровий потенціал бібліотеки ВДПУ: виклики сьогодення»

не лише суспільну роль бібліотек, а й роль бібліотекаря в цьому процесі. Тому назріла необхідність у фахівцях, які добре розуміються на новітніх технологіях, спроможні продукувати оригінальні ідеї тощо. З огляду на це, якісне кадрове забезпечення бібліотек є одним з головних завдань сьогодення, адже довготривалий успіх будь-якої установи залежить від наявності кваліфікованих працівників у необхідний час і на правильно обраних посадах.